

bloków tematycznych, z których każdy z nieco innej perspektywy przybliży Czytelnikowi pamięć o św. Katarzynie. Znalazło się tu miejsce dla przedstawienia biograficznego i dziejowego podłoża kultu Świętej, jak również jego charakterystyki w wybranych sferach kultury i religii, poznajemy, w jaki sposób św. Katarzyna zaistniała na kartach literatury, w ikonografii i opracowaniach muzycznych. Miejsce seminarium znacząco wpłynęło na tematykę dwóch ostatnich części publikacji zatytułowanych *Warmińska Święta Katarzyna* oraz *Patronat kościelny Świętej Katarzyny*, które doskonale się uzupełniają, a niektóre z artykułów mogłyby zostać sklasyfikowane w obu blokach tematycznych.

Książka jest doskonałym źródłem wiedzy na temat życia Świętej. Autorzy gruntownie zgłębili temat i wyczerpująco przekazali informacje, odwołując się do licznych źródeł wiedzy. Wielowymiarowość dzieła sprawia, iż mogą czerpać zeń specjaliści z takich dziedzin nauki, jak teologia, religioznawstwo, literatura, historia, muzykologia, historia sztuki, kulturoznawstwo, architektura itd. Publikacja, dzięki precyzyjnym objaśnieniom i przystępnemu językowi, może okazać się również interesującą propozycją dla szerszego grona Odbiorców – osób zainteresowanych postacią św. Katarzyny, nauczycieli (w szczególności religii i historii), a także Czytelników, których sercu i myśli bliska jest Warmia i jej dzieje.

Zdzisław Kupisiński SVD
Katedra Religioznawstwa i Misjologii KUL
e-mail: dzidek@kul.lublin.pl

Chrześcijaństwo w religijności ludowej – 1050 lat po Chrzcie Polski, red. Zdzisław Kupisiński SVD, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, ss. 262.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rt.2018.65.9-13>

Aby zaznaczyć Jubileusz 1050-lecia Chrztu Polski, wiele ośrodków naukowych zorganizowało konferencje i wydało okolicznościowe publikacje. W tym nurcie należy usytuować również pracę zbiorową pod red. ks. dr. hab. Zdzisława Kupisińskiego, prof. KUL pt. *Chrześcijaństwo w religijności ludowej – 1050 lat po Chrzcie Polski*. Zamysłem tej publikacji jest refleksja nad obecnością elementów przedchrześcijańskich w zwyczajach ludowych Polaków oraz próba naszkicowania procesu inkulturacji chrześcijaństwa do kulturowej specyfiki Polski. Zamysł ten był możliwy do zrealizowania jedynie w formie częściowej, ponieważ niewiele wiemy o religijności przedchrześcijańskiej w Polsce oraz o praktycznych aspektach chrystianizacji naszego kraju. Mając to na względzie, autorzy artykułów zawartych w omawianym zbiorze na podstawie dostępnych danych, w ramach ustalonego tematu, podjęli próbę ukazania dynamiki procesu inkulturacji analizując niektóre aspekty i przypadki.

Praca podzielona jest na cztery części nazwane rozdziałami: „Inkultuacja Ewangelii”, „Pobożność ludowa w praktykach religijnych”, „Formy religijności ludowej w literaturze”

oraz „Pobożność ludowa – rozwój czy regres?”. Pierwszy rozdział obejmuje pięć artykułów. Pierwszy z nich autorstwa Jerzego Bartmińskiego, *Chryścianizacja folkloru – folkloryzacja chrześcijaństwa*, zwraca uwagę na udane i nieudane próby uświęcenia pogańskich świąt, kołędową folkloryzację chrześcijańskiego przekazu oraz na święta maryjne. Drugi, autorstwa Bożeny Józefów-Czerwińskiej, *Baby Kamienne – możliwy przyczynek do badań chrześcijaństwa na terenach nadbużańskich*, łączy wątki archeologii z etnologicznymi. Autorka zastanawia się, na ile symbole religii pogańskiej zostały włączone do paradygmatu chrześcijaństwa. Trzeci artykuł Magdaleny Zowczak, *Religijność ludowa czy popularna? O walce postu z karnawalem (z perspektywy etnograficznej)*, stanowi luźną refleksję na temat życia Kościoła w Polsce. Czwarty artykuł, autorstwa Zdzisława Kupisińskiego, referuje małżeństwo sakramentalne w polskiej obyczajowości ludowej. W artykule tym autor, po przypomnieniu istoty małżeństwa sakramentalnego, przedstawia cenny materiał etnograficzny pochodzący z badań terenowych prowadzonych w Opoczyńskim. Ostatni artykuł tego rozdziału, autorstwa Dominika Zimnego, *Pobożność ludowa południowo-wschodniego Podlasia*, wylicza znaki, miejsca i teksty, które wyrażają pobożność ludową regionu. W sumie, jedynie dwa pierwsze artykuły mieszczą się w pełni w tematyce inkulturacji określonej w tytule rozdziału.

Drugi rozdział przedstawia materiał faktograficzny, choć nie zawsze jest to studium przypadków. I tak Franciszek M. Rosiński omawia ludowe zwyczaje wigilijne na Roztoczu w formie relacji z terenu. Bardzo ciekawym przyczynkiem jest drugi w kolejności artykuł Doroty Świtawy-Trybek wskazujący na szlaki świętych w Polsce. Niestety, ze względu na ograniczoność miejsca, jest to w zasadzie „wyliczanka” bez głębszych analiz, które mogłyby pójść w kierunku duchowości ponowoczesnej, religijności świeckiej, antropologii turystyki itp. Podobnie do „wyliczanek” należy zaliczyć artykuł *Kult świętych w kulturze agrarnej (na przykładzie pogranicza polsko-czeskiego)* autorstwa Marceliny Szymańskiej, który pojawia się jako czwarty w tym rozdziale. Autorka co prawda podaje cenne informacje dotyczące wierzeń i praktyk związanych z omawianymi świętymi, ale tak naprawdę każdy z tych świętych zasługiwałby na oddzielny artykuł. Artykuł Małgorzaty Dziury, *Ludowe zwyczaje odpustowe*, omawia szczegółowo obchody odpustów w okolicach Przemyśla i zawiera cenny materiał etnograficzny. Tego nie można powiedzieć o artykule Agnieszki Urbaniak: *Ludowe obchody świąt katolickich*. Co prawda autorka zapowiada, że będzie się koncentrować na zwyczajach zaobserwowanych w miejscowości Michałów Dolny, niemniej trudno z tekstu dowiedzieć się, które z omawianych praktyk dotyczą badań szczegółowych, a które pochodzą z literatury i odnoszą się do całej Polski.

Trzeci rozdział otwiera artykuł Anny Brzozowskiej-Krajki, *Niech się każdy modli, jak umie... Kanoniczność/niekanoniczność w systemie pobożności ludowej*, który koncentruje się na prywatnych modlitwach porannych i wieczornych. Szkoda tylko, że artykuł nie został podzielony na paragrafy, co ułatwiłoby lekturę. Następny artykuł tego rozdziału, autorstwa Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej, *Od rozumienia do uczestnictwa. Symboliczne i realistyczne sposoby uobecniania sacrum* dotyczy obrazów symbolicznych, które pozwalają na spotkanie ze świętością. Autorka przedstawia symbole uobecniania boskości (słońce, światło, ogień, gwiazda, rosa) oraz takie, które stanowią kontekst dla przejawów boskości (drze-

wo, kamień, źródło i złoto). Kolejny artykuł *Święta znachorka – literackie realizacje sacrum w religijności ludowej na wybranych przykładach*, autorstwa Beaty Wałęciuk-Dejneka, przedstawia dogłębną analizę dwóch powieści, w których pojawia się postać uzdrowicielki wskazując, że omawiane postaci literackie odpowiadają wierzeniom zaczerpniętym z tradycji ludowej. Ostatni artykuł tego rozdziału, *Ludowa recepcja prawd wiary chrześcijańskiej w żywej tradycji polskich śpiewów religijnych*, autorstwa Kingi Strycharz-Bogacz, stanowi cenny przyczynek do poznania ludowej recepcji prawd wiary w tradycji polskich śpiewów religijnych. Według autorki praktyka śpiewu jest rodzajem katechezy utrwalającej znajomość prawd wiary oraz kształtującej postawy moralne.

Ostatni rozdział recenzowanej pracy zbiorowej jest swoistym zwieńczeniem całości. Artykuł Eugeniusza Sakowicza jest próbą wysunięcia tezy o istnieniu teologii ludowej, którą autor w następstwie obala. Natomiast Jan Perszon, powołując się na swoje badania wśród młodzieży Półwyspu Helskiego, wskazuje, że choć religijność ludowa wydaje się ustępować rozwojowi współczesnych form pobożności, to jednak wciąż ma znaczenie w przeżywaniu transcendencji.

Zgromadzone w tej pracy zbiorowej artykuły przekonują, że tematyka religijności i pobożności ludowej jest wciąż aktualna i bardzo bogata. Artykuły te mają zróżnicowaną wartość, a także zróżnicowaną formę. Znajdują się tu teksty o charakterze ogólnym, refleksje mało wnoszące do rozwoju wiedzy, jak też cenne, bogate w treść i przemyślenia przyczynki do poznania religijnej rzeczywistości. Całość spleta tytuł „Chrześcijaństwo w religijności ludowej...” W istocie rzeczy chrześcijaństwo, jako religia żywa, doświadczana w kulturze polskiej, wyraża się przez bogate zwyczaje i obyczaje w życiu codziennym. Dla jednych jest to styl życia oparty na wzorach odziedziczonych z tradycji, dla innych powielane gesty bez interpretacji religijnej.

Nawiązanie do 1050. rocznicy Chrztu Polski jest jedynie retoryczne, ponieważ żaden z autorów ani nawet redaktor we Wstępie nie podejmują refleksji na temat religijności przed i po chrzcie Mieszka I. Na ile religijność ludowa nawiązuje do religii Słowian? Czy daje się nakreślić ewolucję jej form? Czy należy ją traktować jako przeżytek czy jako rzeczywistość dynamiczną? Z pewnością pomocą do analizy mogłoby posłużyć rozróżnienie między religijnością a pobożnością ludową, zawarte w *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* z 2002 roku. Autorzy używają te terminy zamiennie, co wprowadza miejscami pewne zamieszanie. Czy okultyzm i sensualizm, typowy dla religijności ludowej, miałby być również cechą pobożności? Czy hybrydyczne formy typu „spowiedzi furtkowej” należą również do pobożności ludowej? Na ile żywotność religijności ludowej w Polsce hamuje rozwój praktyk zaliczanych do ruchu New Age? Choć recenzowana praca pod redakcją ks. Zdzisława Kupisińskiego nie odpowiada na wiele pytań dotyczących religijności ludowej, to stanowi bez wątpienia cenny wkład do poznania różnorodnych form przeżywania sacrum i zachowania niematerialnego dziedzictwa kultury.

Jacek Jan Pawlik SVD
Wydział Teologii UWM
e-mail: jacek.pawlik@uwm.edu.pl